

Szabó Péter

KELETI MEGYÉSPÜSPÖK ILLETÉKESSÉGE A HÁZASSÁG GYÖKERES ORVOSLÁSÁRA (CCEO 852. kán.)

Bevezetés

A gyökeres orvoslás (*sanatio in radice*), vagyis az érvénytelen házasságok érvényesítésének rendkívüli formája, a keleti katolikus egyházak fegyelmi rendjében viszonylag új. Szabályozása – akár csak a latin jogban is¹ – többszöri változáson esett át. A megadására illetékes hatóság tekintetében mindenekelőtt a Zsinat utáni jogalkotás eredményezett jelentős változásokat, amennyiben az orvosolható esetek jelentős területeit a megyéspüspökök hatáskörébe utalta. Ugyanakkor – mint az közismert – a kánoni forma (vagy a keleti norma szóhasználatát hűebben követve a „celebráció formája”) alóli felmentést a keleti kódex jelenleg az Apostoli Szent-széknek, illetve a pátriárkáknak tartja fenn. Ezen újdonság kapcsán pedig a szakirodalomban is érzékelhető bizonytalanság alakult ki azon kérdés tekintetében, hogy a keleti megyéspüspökök rendes körülmények között vajon továbbra is illetékesek-e saját hatáskörben olyan házasságokat orvosolni, melyek esetében az érvénytelenség oka a kánoni forma valamely hiányossága volt? A gyökeres orvoslás jogintézményének az alkalmazása igen gyakori, azt is lehetne mondani, a mindennapi egyházi adminisztrációhoz tartozó. Ez sajátos gyakorlati fontosságot is ad cikkünk témájának.

Az alábbiakban erre a kérdésre szeretnénk kielégítő választ találni, elsősorban a keleti Codex általános normái révén adott irányelvek segítségével.

---

¹ A jogintézmény korábbi történetének áttekintéséhez lásd: HARRIGAN, R., *The Radical Sanations of Invalid Marriages*, (Canon Law Studies 116), Washington 1938; RYAN, T., *The Juridical Effects of the Sanatio in Radice*, (Canon Law Studies 355), Washington 1955; JEMOLO, A., *Il matrimonio nel diritto canonico. Dal Concilio di Trento al Codice del 1917*, [Bologna 1993] 406-420; CHIAPPETTA, L., *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*, Roma [1990], nn. 1161-1178, 400-406.

I. A gyökeres orvoslás fogalma és helye a házasságjog rendszerében

A keleti kódex házasságjogot szabályozó részének VII. cikkelye – a latin joggal megegyező módon – a házasságok érvényesítésének két típusát helyezi kilátásba.²

Az egyszerű érvényesítés (*convalidatio simplex*) a házasságok érvényesítésének szokásos módozata. Minthogy mindig a házassági beleegyezés megújítása szükséges hozzá, segítségével nemcsak az akadályok vagy a formahiány miatt érvénytelen házasságok rendezhetőek, hanem a beleegyezési hiányosság miattiak is. Az egyszerű érvényesítés – szemben a gyökeres orvoslással – az esetek jelentős részében hatósági közreműködés nélkül zajlik, sőt ha ilyen közreműködés szükséges is, az mindig másodlagos jelentőségű marad a felek (vagy legalább azok egyike) személyes aktusához, tudniillik a házassági beleegyezés megújításához képest.³

A második – csakis kivételes esetekben alkalmazható – érvényesítési lehetőség a jelen írásunk témájával szolgáló gyökeres orvoslás (*sanatio in radice*). E figura az előzővel szemben nem teszi szükségessé a beleegyezés megújítását, hanem annak megéléte – minthogy azt semmilyen emberi hatalom nem pótolhatja – ezen esetben elengedhetetlen feltétel.

A gyökeres orvoslás az egyszerű érvényesítésnél komplexebb jogintézmény. Először is nem a házastársak (vagy azok egyikének) megújított házassági beleegyezése képezi lényegét, hanem az illetékes egyházi hatóság által adott *kegyintézkedés*. Eredménye az érvénytelen házasság érvényesülése, illetve az ehhez szüksé-

---

² A két jogintézmény lényegi differenciájának kiemeléséhez lásd pl. CASTAÑO, J., *Il sacramento del matrimonio*, Roma, ²1992, 510-518.

³ Mint tudjuk, az egyszerű érvényesítés alkalmazása esetén is mellőzhető a kánoni formában történő újrakötése, abban az esetben ha az érvénytelenség oka *titkos* házassági akadály, illetve a beleegyezés külső fórumon *bizonyíthatatlan* hiánya volt. Ilyenkor elegendő a felek vagy az érvénytelenségről tudó egyik fél *magánúton* és *titokban* adott beleegyezés-megújítása (vö. pl. ERDŐ P., *Egyházjog*, ²Budapest 1997, 474). Ugyanakkor a szerzői vélemények erősen megoszlanak a tekintetben, hogy a kánoni formában történő újrakötést feltételező esetek egyáltalán érvényesítésnek tekinthetőek-e? Egyes kánonjogászok hangsúlyozzák, hogy a szükségszerűen kánoni formában megújítandó beleegyezés esetén – minthogy ilyenkor valójában új házasságkötéssel állunk szemben – szoros értelemben nem beszélhetünk *érvényesítésről*; lásd pl. *Code of Canon Law Annotated*, Caparros, E. – Thériault, M. – Thorn, J. (eds.), Montréal 1993, 727.

ges külsődleges feltételek teljesülése (így házassági akadályok elhárítása, valamint a kánoni forma kötelezettsége alóli felmentés, ha az érvénytelenséget annak mellőzése okozta). Ezen túl a jogintézmény retroaktív, azaz visszamenő hatásokat is eredményez. Aláhúzendó, hogy a visszamenő hatás ebben az esetben nem azt jelenti, hogy a házasság az eredeti érvénytelen kötés pillanatától válna érvényessé. Mint azt a doktrina hangsúlyozza, a házasság érvényessé csak a hatósági kegyintézkedés megadásának pillanatától válik. A visszamenő jelleg csak annyit jelent, hogy a jogrend utólag – mintegy *fictio iuris* révén – a kánoni hatásokat az eredeti kötés pillanatától meglévőnek *tekinti*.⁴

Hogy a jogintézmény megnevezésében található „gyökeres” jelző pontosan mire is utal, arra vonatkozólag nincs teljes egyetértés a szerzők között. Tekintettel az imént mondottakra, az aligha jelentheti a házasság kezdeti pillanatra visszamenő érvényesítését. Az érvényesítés „gyökeres” jellege ez esetben nem időmegjelölés, hanem arra utal, hogy ez úton a házasság végső *alapját* képező, természetjogi-konstitutív szintű elem (tudniillik házassági beleegyezés) juttatik érvényre.⁵

A gyökeres orvoslás intézménye, mint olyan, az ortodox egyházjogban mindmáig ismeretlen. A keleti katolikus egyházak kánonjogi forrásaiban is csak a XIX. században jelenik meg,⁶ amikor is – a *Tametsi* dekrétum miatt érvénytelennek minősülő tisztán civil vagy más, kánoni forma nélküli házasságok terjedése miatt – az a latin egyházban is egyre fontosabb jelentőségű lesz.⁷

A Zsinat utáni jogalkotás – elvetve azt a korábbi, egyes szerzők által tartott nézetet, mely a gyökeres orvoslás módjára történő házasságérvényesítést a dolog természetéből adódóan tekintette szükségszerűen a péteri funkcióhoz tartozó illetékességnek – már az esetek jelentős részében teszi jogosulttá a megyéspüspököt a gyökeres orvoslás megadására.⁸

---

⁴ CASTAÑO, *Il sacramento*, 515.

⁵ Vö. „A gyökér, amelyben a házasság orvoslást nyer, az a – természeténél fogva önmagában hatékony – házassági beleegyezés”; VELA, L., „Sanazione in radice”, in *Nuovo dizionario di diritto canonico*, Salvador, C. – De Paolis, V. – Ghirlanda, G. (a cura di), Milano 1993, 942.

⁶ Lásd pl. Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. XV, § 10, 5; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. VIII, § 7, 5.

⁷ PRADER, J., *Il matrimonio in Oriente ed in Occidente*, (Kanonika 1), Roma 1992, 238.

⁸ E folyamat már a Zsinat alatt megkezdődött; vö. PAULUS VI., mp. *Pastorale*

II. A kódexbeli norma fogalmazásmódja

A hatályos jog megfogalmazása szerint gyökeres orvoslást a pátriárka és a megyéspüspök olyan egyedi esetekben adhat, amikor a házasság vagy a jog által előírt forma hiánya vagy pedig olyan akadály miatt érvénytelen, mely alól ők is felmentést adhatnak. A többi – tudniillik a Szentszéknek kifejezetten fenntartott,⁹ valamint a már elhárult isteni jogot tartalmazó – akadály esetében egyedül a Szentszék illetékes ezen rendkívüli jellegű érvényesítés-re.¹⁰ Mint azt az alábbiakban láthatjuk, a szerzői vélemények eltérő módon értelmezik e kánon szövegét. Nézeteltérések főleg a tekintetben vannak, hogy a tárgyalt orvoslás jogának a felmentési illetékesség fenntartásából adódó – 852. kánonban jelzett – hiánya vajon a megyéspüspök esetében is csak a fenntartott akadályokra vonatkoztatandó-e, vagy – ide értendő a 835. kán. rendelkezése –

---

munus, 30. XI. 1963, nn. 21-22, in AAS 56 (1964) 9; vö. még 17. jegyzet. A házasságérvényesítésre vonatkozó korábbi keleti joghoz lásd: COUSSA, A., *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali*, vol. III, *De matrimonio*, Romae 1950, nn. 234-241, 258-261.

⁹ A CCEO 795. kán. 1. § 1-3° szerint a Szentszéknek fenntartott akadályok a szent rend, a szerzetesi intézményben letett nyilvános örök tisztasági fogadalom, ha az intézmény *egyházmegyei kongregációnál* magasabb rangú, valamint a hitvesgyilkosság. Mint látható, a keleti kódex a megszentelt élet intézményei tekintetében – a hatályos latin joggal szemben – továbbra is megőrizte a hagyományos tipológizálást. Az említett kánon alapján tehát a Szentszéknek van fenntartva a bármely rangú *monasztikus* intézményben vagy szerzetes *rendben* letett örök tisztasági fogadalom, továbbá az egyházmegyeinél magasabb rangú szerzetes *kongregációban* tett hasonló fogadalom. Megjegyzendő, hogy a kongregációbeli fogadalmak alól, melyeknek a törvényhozó – a szerzetes *rendben* tettel ellentétben – nem tulajdonít a monasztikus fogadalommal azonos jogértéket, a *pátriárkának* is felmentési illetékessége van (2. §). Vö. pl.: ABBAS, J., „Forms of Consecrated Life Recognised in the Eastern and Latin Codes”, in *Commentarium pro Religiosis et missionariis* 76 (1995) 5-38; BEYER, J., „De vita consecrata in iure utriusque Codicis orientalis et occidentalis”, in *Periodica* 81 (1992) 283-302.

¹⁰ CCEO can. 852 – § 1 *Patriarcha et Episcopus eparchialis concedere possunt sanationem in radice in singulis casibus, si validitati matrimonii obstat defectus formae celebrationis matrimonii iure praescriptae vel aliquod impedimentum, a quo ipsi dispensare possunt et in casibus iure praescriptis, si impletae sunt condiciones, de quibus in can. 814; in ceteris casibus et si de impedimento iuris divini agitur, quod iam cessavit, sanatio in radice concedi potest a sola Sede Apostolica.*

a kánoni formára is?

Úgy tűnik, hogy az idézett kánon *grammatikai* szempontból nem teszi világossá, hogy a megyéspüspök gyökeres orvoslási illetékességének általa megfogalmazott lehatárolása csak a fenntartott akadályok eseteire vonatkozik-e vagy magában kívánja foglalni a kánoni forma hiánya miatti érvénytelenség orvoslásának fenntartását is? A latin szöveg ugyanis, attól függően, hogy az a *quo ipsi dispensari possunt* kifejezés mint a felmentési – és következőképpen az érvényesítési – illetékesség lehatárolása az akadályok tekintetében történő magától érthetődő megszorításon túl a szövegben tőle távolabb eső *defectus formae celebrationis matrimonii praescriptae* kifejezésre is vonatkoztatandó-e, kétféleképpen értelmezhető. A kánon kodifikációtörténete meglehetősen sok szövegváltozatról tanúskodik,¹¹ ugyanakkor – úgy tűnik – az általunk most felvetett, 852. kánonra vonatkozó jogtechnikai kérdés közvetlenül sehol nem merült fel.

III. *Status questionis* a szerzői vélemények tükrében

A szóban forgó kánont – bár inkább csak érintőlegesen tárgyalva – jelentős szerzők értelmezik egymással részben vagy egészében ellentétes módon. *Victor Pospishil* szerint a kánoni formából fakadó érvénytelenség gyökeres orvoslása tekintetében a pátriárka és a megyéspüspök azonos illetékességgel rendelkezik, következőképpen a CCEO 852. kánonban fellelhető megszorítás csak a fenntartott akadályokra értendő (vö. CCEO 795. kán.).¹² Hasonló álláspontra helyezkedik *F. Aznar Gil* is, amennyiben a

¹¹ *Nuntia* 10 (1980) 60; *Nuntia* 15 (1982) 95; *Nuntia* 24-25 (1986) 153; *Nuntia* 27 (1988) 59; *Nuntia* 28 (1989) 119; *Nuntia* 31 (1991) 42.

¹² „Authority Granting Sanation [c. 852]. A patriarch and an eparchial bishop can grant a radical sanation in individual cases if the validity of the marriage is prevented by a defect of the form prescribed by law for the celebration of marriage or a certain impediment from which they can dispens...”, in POSPISHIL, V., *Eastern Catholic Church Law*, New York, ²1996, 604. (Ugyanakkor a szerző keverni látszik a megyéspüspök és a helyi hierarcha fogalmát, a következő oldalon azt állítva, hogy a gyökeres orvoslásra a helyi hierarcha is illetékes. Jóllehet a kodifikáció egy bizonyos szakaszában ezt a szövegtervezetek kilátásba helyezték [lásd: *Nuntia* 10, 1980, 60], ilyen intézkedésre – legalábbis hivatalból – jelenleg a keleti jog szerint sem illetékesek a megyéspüspököknél és a jog szerint velük azonos elbírálás alá eső személyeknél alacsonyabb hatóságok.)

szóban forgó kánon értelmét a két kódexben teljes összhangban levőnek ítéli, sőt nézete szerint a keleti kánonban a latinnál is világosabban fejeződik ki a megyéspüspök formahiányból fakadó érvénytelenség esetén fennálló orvoslási illetékessége.¹³

Ellentétes álláspont domborodik viszont ki *Josef Prader*, a keleti kodifikációs bizottság volt házasságjogi konzultori csoportja relátorának megfogalmazásából. Szerinte a megyéspüspök akkor illetékes gyökeres orvoslásra, amikor az érvénytelenség oka olyan *akadály* mely alól maga jogosult felmentést adni. Ezzel – úgy tűnik – szembeállítja az ugyanezen kérdésre vonatkozó pátriárkai illetékességet, azt állítva, hogy ez utóbbi orvoslási jogköre az, amely a kánoni forma hiányosságából adódó érvénytelenség esetére is kiterjed.¹⁴

Dimitri Salachas értelmezése az előző nézetekhez viszonyítva köztes álláspontot foglal el, amennyiben a keleti megyéspüspökök vonatkozásában az esetek egy meghatározott részében véli fennállni a szóban forgó illetékességet. Eszerint ők a kánoni formahiányból fakadó érvénytelenség gyökeres orvoslásánál is illetékesek jóllehet – a pátriárkánál szűkebb körben – csak akkor, amikor a formahiány vagy az esketési *felhatalmazás* hiányából vagy a *tanúk* hiányából eredt. *Salachas* szerint illetéktelen ellenben a megyéspüspök – éppen a CCEO említett, 835. kánonbeli fenntartás következtében – akkor, ha a formahiányból adódó érvénytelenség oka a *papi áldást* magában foglaló szent szertartás hiánya volt.¹⁵ Megjegyzendő, hogy e két utóbbi szerzői véleménynek különös súlyt ad az a tény, hogy a keleti házasságjogi kodifikációban aktív szerepet játszó kánonjogászok képviselik őket.

Mielőtt a hatályos jog tényezőinek elemzésére rátérnénk, különösen a *Prader* által képviselt álláspont tekintetében érdemes utalni arra, hogy egy a kodifikáció kései fázisában elhangzó megállapítás *kifejezetten* a megyéspüspök forma-orvoslási illetékességét

---

¹³ *Código de Canones de las Iglesias Orientales*. Edición bilingüe comentada per los profesores de derecho canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca, (BAC 542), Madrid 1994, 348-349.

¹⁴ „Il Vescovo diocesano può concedere la sanazione in radice quando il matrimonio è nullo per un impedimento dal quale può dispensare... La facoltà del Patriarca per la sanazione dei matrimoni in radice è ampia, potendo egli dispensare anche dalla forma della celebrazione del matrimonio e dagli impedimenti di cui al can. 795 § 2 del CCEO”, *PRADER, Il matrimonio*, 243.

¹⁵ *SALACHAS, D., Il sacramento del matrimonio nel nuovo diritto canonico delle Chiese orientali*, Roma-Bologna 1994, 247.

állította. A kodifikációs bizottság pedig anélkül közli e megállapítást, hogy a legkisebb mértékben is korrigálná azt.¹⁶

IV. A CCEO 852. kánonjának értelmezésében jogilag jelentős szempontok

Noha a kodifikációban tehát meghatározó szerepet játszó szerzők foglalnak állást a keleti megyéspüspök formahiányt korrigáló gyökeres orvoslási illetékességének – legalábbis részleges – hiánya értelmében, több általános jogi elv is egyértelműen ezen illetékesség integritását bizonyítja. Ezek az alábbiak szerint összegezhetőek.

Kiindulópontként ismételtén arra kell felhívunk a figyelmet, hogy a CCEO 852. kánonja maga nem tartalmaz kifejezett utalást a kánoni forma fenntartásának (CCEO 835. kán.) a gyökeres orvoslás esetében történő szükségszerű alkalmazandósága tekintetében.

1) Míg a mp. *Crebrae allatae* 130. kán. 2. §-a az Apostoli Szentszéken túl – mintegy kivételként – csak a pátriárkákat nyilvánította illetékesnek a hatáskörükbe tartozó akadályok és a formahiány miatt érvénytelen házasságok gyökeres orvoslására, a Zsinat utáni jogalkotás ezen illetékességet – mind a hatáskörébe tartozó akadályok mind pedig a kánoni forma tekintetében (!) – a megyéspüspökökre is kiterjesztette.¹⁷ Minthogy a hatályos jog (CCEO 852. kán.) megfogalmazása legalábbis kétséget hagy afelől, hogy a korábbi jogot megváltoztatta volna, a korábbi norma visszavonását nem vélelmezzük, hanem a gyökeres orvoslásra vonatkozó me-

---

¹⁶ Lásd: *Nuntia* 28 (1989) 114-115.

¹⁷ Mint ismeretes, VI. Pál a megyéspüspökök egyetemes normák alóli felmentési illetékességét – a CD 8-ban lefektetett általános elvnek jogszabályi formát adva – a tételes engedményekről a tételes rezervációk rendszerére változtatta. A gyökeres orvoslásra vonatkozó normából egyértelműen következik, hogy a Zsinat utáni jog a formahiány miatti orvoslás illetékességét is a keleti megyéspüspökök hatáskörébe utalta: *Nobis expresse reservamus dispensationes quae sequuntur... n. 13. A lege renovandi consensum matrimoniale in sanatione in radice, quoties: a) requiritur dispensatio ab impedimento a Sedi Apostolicae reservato; b) agitur de impedimento iuris naturalis vel divini, quod iam cessaverit; c) agitur de matrimoniis mixtis, cum servatae non fuerint condiciones iure praescriptae*, PAULUS VI., mp. *Episcopalis potestatis*, 2. V. 1967, in AAS 59 (1967) 388, 389.

gyéspüspöki illetékességet szabályozó kódexbeli új kánon a mp. *Episcopalis potestatis* imént idézett korábbi szabályához viszonyítandó és – minthogy az maradéktalanul lehetséges – ez utóbbival összhangban kell magyarázni.¹⁸

Igaz, az 1503. kán. – szövege szerint – csak annyit állít, hogy a korábbi törvény visszavonása mellett nem szól vélelem (vö. „in dubio revocatio legis praeexistentis non praesumitur...”), ami szempontunkból gyengébb formula, mint a régi jog érvénye melletti vélelem közvetlen állítása lenne. A korábbi jog érvényben maradásához esetünkben mégsem férhet kétség. A kánon szövegének az elemzése ugyanis világossá teszi, hogy a korábbi jog megszűnését csak akkor vélelmezhetjük, ha érvényben maradása *minősítetten* kétséges. A jogkétség alapesetével szemben (ahol tudniillik a *dubium* hatásának megvalósulásához elégséges egy *viszonylagos* kétség, azaz egy szilárdan megalapozott vélemény, ami azonban nem székszerűen a legvalószínűbb), a korábbi jog hatályon kívül helyezéséhez olyan súlyú kétség szükségeltetik, mely révén a változás melletti érvek nyilvánvalóan valószínűbbek, mint az ellentétes álláspont lehetősége.¹⁹ Esetünkben viszont – mint majd több szempontból is láthatjuk – éppen annak mutatkoznak egyértelmű jelei, hogy a keleti megyéspüspök szóban forgó korábbi illetékessége a Codex hatályba lépése után is érintetlenül fennmaradt.

2) Attól függetlenül azonban, hogy a 852. kán. fogalmazásmódja nem erősíti meg a 835. kán. szerinti rezervációnak a gyökeres orvoslás esetére vonatkozó kiterjedését, még felmerülhet a kérdés, hogy maga a 835. kán. megfogalmazása és mindenekelőtt a hozzáfűzött *kodifikációbeli szándék* nem olyan intenzitású-e, ami erejében az mégis kihatna a 852. kánonbeli fenntartásra. Ebben az esetben ugyanis a keleti megyéspüspökök orvoslási illetékességét így mégis csak az ugyanezek által felmenthető házassági akadályokból fakadó érvénytelenségi esetekre korlátozná.²⁰ E problémára szintén a kánonjog általános normái között találunk

---

¹⁸ CCEO 1503. kán.

¹⁹ Vö. *Comentario exegético al Código de derecho canónico*, Marzoa, A. – Miras, J. – Rodríguez-Ocaña, R. (dir.), Pamplona 1996, vol. I, 408-409.

²⁰ E hipotézis esetén viszont – a 835. kánonra való kifejezett utalás hiánya miatt – a 852. kánonnál jelentős *redakciós hiányosságot* kellene megállapítanunk, hiszen jelen formájában az utóbbi – az 1503. kánonból merített érv alapján, tudniillik a régi joggal való összhang követelménye miatt – a megyéspüspöki illetékesség mellett szól.

megoldást, immár azonban elsősorban a 835. kán. tekintetében alkalmazva őket.

2.1 Első megközelítésben megállapítható, hogy a 835. kán. fogalmazásmódja alapján *legalábbis* nem egyértelmű, hogy annak hatálya kiterjed-e a speciális, 852. kán. szerinti szituációra. Mint ismeretes, a törvény pontos kiterjedésére vonatkozó bizonytalanság a jogkétség (*dubium iuris*) tipikus esete.²¹ Minthogy pedig jogkétség esetén a törvény nem kötelez,²² a 835. kánonbeli forma alóli felmentés fenntartása – a jelen fogalmazásmód eredményeképpen – bizonyosan nem terjed ki a gyökeres orvoslásra. Hasonló okokból a 852. kán. – ezúttal önmagában tekintve – sem értelmezhető a formahiány esetén adható megyéspüspöki orvoslást kizáró normának. Esetében ugyanis – különösen a 835. kán. kiterjedésére vonatkozó, imént említett jogi kétség fényében – ugyancsak objektíve alapos a kétség, hogy korlátozni kívánja-e a szóban forgó megyéspüspöki illetékességet, s így magára is érvényes az 1496. kán. jogkétségre vonatkozó rendelkezése.

2.2 Az eddig említett általános szabályok önmagukban is egyértelmű eligazítást nyújtanak kérdésünkkel kapcsolatban. Mégis – tekintettel elsősorban arra, hogy a keleti kodifikáció mértékadó résztvevői képviselnek álláspontunkkal ellentétes nézetet – az eddig említett, inkább *formális* jellegű érveken túl a *logikai-tartalmi* érveket is érdemes figyelembe venni, hogy méginkább egyértelművé váljék, hogy a 835. kánonbeli rezerváció hatályának a gyökeres orvoslás esetére történő kiterjesztése melletti állásfoglalások tartalmi szempontból sem fogadhatóak el.²³

---

²¹ ERDŐ, *Egyházjog*, 73. A jogkétség létének elengedhetetlen feltétele a kétség *pozitív* (azaz érvekkel alátámasztott), *valószínű* (azaz érveléstechnikailag *hatékony*, tudniillik *megfelelő* érvekre támaszkodó) és *objektív* (azaz magában a normában, nem pedig például az ismerethiányban mint szubjektív tényezőkből gyökerező) jellege; *Comentario exegetico*, 338-339 (vö. még: 23. jegyzetét.).

²² CCEO 1496. kán.

²³ Érveink tehát – elsősorban az 1500. kán. kapcsán esetünkben mutatkozó *teológiai* vélelem kiemelkedő súlyának utolsó érvként szerepeltetése céljából – formai-tartalmi jellegük szerinti felosztásban követik egymást. Ugyanakkor – jogtechnikai szempontból – a jogkétség 1496. kán. szerinti általános szabályára vonatkozó hivatkozást meg kellene előznie a törvényt magyarázat segédeszközei elemzésének (1499-1500. kk.). A jogkétség létének ugyanis elengedhetetlen feltétele a kétség *objektív*, azaz magában a vizsgált normában gyökerező jellege. Mint azt viszont jelentős szerzők hangsúlyozzák, a jogra vonatkozó kétség csakis akkor tekinthető valóban objektívnek, ha a kérdéses jogszabály értelme a törvényt magyarázatot kiegészítő eszközeinek előzetes alkalmazása nyomán

Mindenekelőtt a törvénymagyarázat rendes kisegítő szabályára kell utalnunk. Eszerint ha egy norma értelme nem állapítható meg pontosan a szövegből és szövegkörnyezetből, akkor a párhuzamos helyek, a törvény céljának, a törvény kialakulási körülményeinek, valamint a törvényhozó szándékának (*mens legislatoris*) elemzéséből kell megállapítani pontos jelentését.²⁴ Ezen eszközök közül a törvény *céljának* vizsgálata az, mely szempontunkból a legegységesebb eligazítást nyújtja.

a) Arra a kérdésre, hogy a kánoni forma alóli felmentést rezerváló törvénynek (835. kán.) sajátos célja volt-e a fenntartást a gyökeres orvoslás esetére is kiterjeszteni, az ismert adatok tükrében egyértelmű nemleges válasz adandó. A kánoni forma alóli felmentés hangsúlyozottan *egyedüli* indoka ugyanis a papi áldással járó szent szertartásnak a keleti katolikus hívek tekintetében történő minél hatékonyabb garantálása volt.²⁵

Mint ismeretes, a kodifikáció során felvetődött, hogy a kánoni forma alóli felmentés vonatkozásában indokolt-e a keleti megyéspüspökök hatalmát szigorúbban korlátozni a latinokénál? A kodifikációs bizottság válasza szerint az azért szükséges, mert csakis így lehet hatékonyan biztosítani a keleti tradíció számára oly lényeges papi áldás elnyerését.²⁶ Itt kell megjegyeznünk, hogy ezen bizottsági állásfoglalás első látásra ignorálni látszik a kánoni forma és a papi áldás közti – egyébként a CCEO 834. kán. 2. §-ának distinkciójából is kitűnő – differenciát.²⁷ Ugyanakkor a bizottsági állásfoglalás – legalábbis gyakorlati szempontból megközelítve – mégsem indokolatlan. Mind a kánoni forma, mind a papi áldás kérdése ugyanis *érvényességi* probelmaticaként csak a protestáns

---

sem világos; vö. *Comentario exegetico*, 338-339.

²⁴ CCEO 1499. kán.

²⁵ A 835. kán. kodifikációtörténetének – a *Nuntia* alkappján bemutatott – precíz áttekintéséhez lásd: ABBAS, J., „Marriage in the Codes of Canon Law”, in ID., *Two Codes in Comparison*, (Kanonika 7), Roma 1997, 128-130.

²⁶ *Nuntia* 15 (1982) 85-86; *Nuntia* 28 (1989) 116-117.

²⁷ A kánoni forma és a papi áldás közti distinkciót – legalábbis első látásra – figyelmen kívül hagyó ezen bizottsági állásfoglalás pontatlanságát hangsúlyozza pl. GALLAGHER, C., „Marriage in the Revised Canon Law for the Eastern Catholic Churches”, in *Studia Canonica* 24 (1990) 79. Más megközelítésből, ám ugyancsak ezen különböztetés szükségessége mellett érvel: NAVARRETE, U., „Questioni sulla forma canonica odierna nei Codici latino e orientale”, in *Periodica* 85 (1996) 492-497. (A kérdés a Katekizmus revidált szövegének fényében úgy tűnik újabb reflexiót igényel; vö. *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, [Città del Vaticano 1997], n. 1623, 433.)

félel kötendő vegyesházasságok esetében jelenik meg (hisz az ortodoxokkal történő kötésnél az első csak megengedettségi feltétel, a második pedig az akatolikus norma szerint is elengedhetetlen elem, mi több létesítő oka a házasságnak). Protestáns relációban viszont a kánoni forma rezerválása valóban azzal a *közvetett hatással* jár, hogy – a katolikus kiszolgáltató mellözhetőségének megnehezítésével – a hatályos norma javítja a papi áldással kötött vegyes házasságok esélyét, mely közreműködést a kánoni forma kötelezettsége alól való esetleges felmentés következtében illetékesé váló protestáns lelkipásztor – szent rend hiányában – nem tudna biztosítani.²⁸ A szóban forgó rezerváció érvényességi következménnyel járó esetében – azaz protestáns viszonylatban – tehát az egyébként valóban megkülönböztetendő kánoni forma és papi áldás azért nem állítható szembe egymással, mert rendes körülmények között nehezen hipotizálható olyan eset, amikor a felmentés más célt szolgálhatna, mint a protestáns kiszolgáltató előtti kötést, aki pedig papi rend hiányában nem biztosíthatja a keleti tradíció lényegi elemét, papi áldást magában foglaló CCEO 828. kán. szerinti szent szertartást (*ritus sacer*).²⁹

Márpedig ha figyelembe vesszük a gyökeres orvoslás jogintézményének lényegét, egyértelmű, hogy a kodifikáció által a 835. kánonbeli fenntartás indoklásául megjelölt ezen *egyetlen* ok (azaz a papi áldás minél hatékonyabb garantálása) a jelen esetben a legkisebb mértékben sem áll fenn. A gyökeres orvoslás a beleegyezést feltételező *a posteriori* „elismerési aktus”, valójában az illetékes hatóság által utólagosan kibocsátott (kegyet tartalmazó)

---

²⁸ Ortodox viszonylatban a felmentési illetékeség megvonásának ellenben – mint említettük – csak a házasság *megengedettségét* érintő következményei vannak (vö. CCEO 834. kán. 2. §). További érdekes kérdés, hogy ilyenkor a megengedettséghez *felmentés* vagy csupán *engedély* szükséges-e, hiszen az erre adott választól függ, hogy ezen esetre is érvényes-e a 835. kánonbeli fenntartás.

²⁹ Hogy a papi áldás – végső analízisben – a *kánoni* forma részének tekintendő-e, egyrészt meghaladja cikkünk központi témáját, másrészt alapkérdésünk eldöntése szempontjából nem releváns. Nézetünk szerint igen komoly érvek szólnak amellett, hogy a két fogalmat (bár kétségtelenül összetartozóak), világosan elkülönböztük (vö. 27. jegyzet). Ugyanakkor utalnunk kell arra, hogy a kodifikáció hivatalos közlönyében találhatunk olyan megfogalmazást, mely a papi áldást egyértelműen a kánoni forma részének mondja: „Dispensatio a formae canonicae elemento »ritus sacri« Sedi Apostolicae vel Patriarchae reservatur (can. 169 § 2); a ceteris vero elementis canonicae formae ipsi Hierarchae loci dispensare possunt”, in *Nuntia* 10 (1980) 15.

*puszta közigazgatási intézkedés.*³⁰ Vonatkozásában tehát a papi áldás kérdése (lehetősége) fel sem merül (!). Következésképpen – bár egy szigorúbban keleti beállítottságú szemszögből kiindulva természetsszerűleg vetődhetett fel a kérdés, hogy a gyökeres orvoslás kánoni figuráját magát érdemes-e a keleti Codexben alkalmazni³¹ – miután a jogintézmény puszta hatósági intézkedés jellegéből adódóan ezen esetben az egyház szakramentális közreműködése papi megjelenítésének hiánya elkerülhetetlen, itt teljesen indokolatlan a formahiány miatti érvényesítés külön – azaz fenntartott – esetként történő kezelésére törekedni.

A gyökeres orvoslás a házasságérvényesítés rendkívüli formája, melyre – mint köztudott – csak súlyos okból kerülhet sor. Ez az ok pedig az esetek igen jelentős részében éppen a felek valamelyikének merev elzárkózása az egyházi keretek között törté-

---

³⁰ A házasságkötés mint jogcselekmény érvényességéhez a felek beleegyezésén túl a rájuk vonatkozó jogrend általi elismerés is szükséges, amennyiben ez utóbbi szabályozza közösségi kapcsolataikat. A gyökeresen orvosolható érvénytelenségi esetekben a házassági beleegyezés hatékonyságát (s így a házasság érvényességét) éppen a külső jogrend által felállított, akcidentális, azaz a házasság intézményének természetjogi struktúrája által meg nem követelt tényezők okozzák, mint amilyenek a tisztán egyházjogi akadályok vagy a beleegyezés módjának formalitása. Minthogy ez esetekben a házassági beleegyezés hatékonyságának felfüggesztődése tisztán csak – a közjó érdekében kialakított – hatósági rendelkezés következménye, megfelelő súlyú okok esetén az illetékes hatóság ezen maga által felállított akcidentális feltételek kondicionáló szerepétől eltekinthet, így adva lehetőséget arra, hogy a fennálló házassági beleegyezés – e kegyként adott konszenzus pillanatától – mégis kifejttesse hatását; vö. pl. *Code*, 729-730.

³¹ A gyökeres orvoslás konkrét jogintézményét – nyilvánvaló latin hatásként – a keleti katolikus jogforrások csak a XIX. századtól említik (vö. 6. jegyzet), mialatt az az ortodox egyházakban máig ismeretlen; PRADER, *Il matrimonio*, 238. A figura jelen alkalmazása ellen szólna az egyház szakramentális közreműködésének papi megjelenítését hangsúlyozó keleti szemléletmód. (E szempont egyébként a katolikus házasságjog számára is kidomborítandó. Ilyen értelemben lásd: COMMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS, *Documentum Matrimonii christiani sacramentalitas*: »Decem et sex theses« patris G. Martelet s. j. a Com. Theol. Int. »in forma generica« approbatae de doctrina catholica matrimonii christiani, 1-6 decembris 1977, in *Enchiridion Vaticanum* 6, nn. 472-773, 362-364. Vö. még *Nuntia* 15 [1982] 85: „Il rito sacer... tanto benefica anche nel mondo moderno, in cui conviene sottolineare la sacralità del consenso matrimoniale“.) A keleti kodifikáció azonban egyértelműen a figura gyakorlati hasznossága (konkrétan a *salus animarum* mint a jogintézmény alkalmazásának közvetlen indoka) szemszögből közelítette meg a kérdést, mi több az ortodox praxisban is – az *oikonomia* gyakorlata kapcsán – bizonyos analógiákat vélt felfedezni; vö. *Nuntia* 15 (1982) 95.

nő házasságkötéstől. Minthogy ilyenkor a szent szertartás lehetősége sem kerül szóba (!), amennyiben a lelkek üdvössége megkívánja hogy az egyházi hatóság – a tárgyalt jogintézmény alkalmazásával – a *maga* által felállított akcidentális feltételektől a természeténél fogva önmagában megfelelő házassági beleegyezés érvényesülésének érdekében eltekintsen, nem látjuk indokát, hogy az ezt eredményező pusztá közigazgatási intézkedés megadását miért kéne kivonni a keleti megyéspüspökök hivatali hatásköréből. Minthogy a kánoni formára vonatkozó fenntartás célja a gyökeres orvoslás jogintézménye kapcsán – ez utóbbi jogi figura lényege miatt – tehát eleve nem tud érvényesülni, a rezerváció 852. kánonra történő vonatkoztatását a törvény céljának, mint interpretációs segédeszköznek a vizsgálata (vö. 1499. kán.) sem támasztja alá.

b) A norma kialakulásának *körülményei* – mint másik törvénytárgyarázati segédeszköz – esetünkben nem adnak egyértelmű eligazítást. Jóllehet a kodifikáció első szakaszában a szövegtervezetek valóban különböztettek a *ritus sacer* és a forma más elemeinek felmenthetősége között,³² szempontunkból éppen az a jelentőséggel bír, hogy e különböztetést az 1986-os szövegtervezet publikálása előtt (sajnos közzétett indoklás nélkül) a törvény-szövegből kiiktatták.³³

c) Értékelhető információkat itt a *mens legislatoris* elemzése sem nyújt. Bár a törvényhozó általános törekvése a keleti tradíció tiszteletben tartására az egész kodifikációnak egyik legfontosabb vezérmotívuma volt, *konkrét esetünkben*, mint láthattuk, a választott jogintézmény (*sanatio in radice*) lényege zárja ki ezen törekvés érvényesíthetőségét.³⁴

d) Igaz, hogy a kánoni forma alóli felmentés rezervációjá-

---

³² Can. 169. (CA 90) § 3: „Salvo iure Hierarcharum loci a ceteris elementis formae canonicae in celebratione matrimonii gravi de causa dispensandi, a ritu sacro in canonibus requisito dispensatio Sedi Apostolicae vel Patriarchae reservatur eaque gravissima tantum de causa concedi potest”, in *Nuntia* 10 (1982) 52. Úgy tűnik, hogy *Salachas* idézett álláspontja ezen kodifikációs fázison nyugszik. Ha azonban valóban az ő általa képviselt illetékesség tulajdonítása lett volna a kodifikáció szándéka, akkor – mint mondtuk – az idézett korábbi szövegtervezet megtartása elengedhetetlenül szükséges lett volna. Ez attól függetlenül így van, hogy a kodifikációs bizottság a latin püspökökkel azonos illetékességet indítványozó, ismétlődő javaslatokat továbbra is a *ritus sacer* biztosítására hivatkozva utasította el (vö. *Nuntia* 28 [1989] 116-117).

³³ ABBAS, „Marriage”, 129; vö. *Nuntia* 24-25 (1986) 150.

³⁴ Lásd: 126. old.

nak köre a két Codexben nem azonos, amennyiben a keleti jogban az általános, míg a latinban – mint azt egy 1985-ös, a *CIC* 87. kán. 1. §-ához adott hiteles törvényt magyarázatból tudhatjuk – csak a két katolikus közti házasságra vonatkozik.³⁵ Szempontunkból azonban nem ez a különbség a lényeges, hanem az a tény, hogy – speciális esetekben – a rezerváció szóban forgó szabálya alól is vannak *kivételek*. A latin jogban az egyik ilyen kivétel éppen a gyökeres orvoslás esete.³⁶ Ha pedig a hatályos latin szabályozást (azaz a gyökeres orvoslás esetén – a *CIC* 87. kán. 1. §-hoz adott rezervatív kihatású magyarázat ellenére is – megmaradó megyéspüspöki illetékességet) a keleti jog *párhuzamos helyének* tekintjük, abból újra csak az következik, hogy a 835. kánonbeli rezerváció a gyökeres orvoslás speciális esetében a keleti jogban sem limitálja a megyéspüspök generális felmentési illetékességét (*CCEO* 1538. kán.).

3) Az eddig felsorolt tisztán jogi jellegű érvek mellett végül egy teológiai megalapozottságú is nézetünket támasztja alá.

Noha egyes szerzők – delegálhatósága összefüggésében – vitatják, hogy a jog szerinti gyökeres orvoslási illetékesség a megyéspüspököket valóban saját hatáskörben (azaz hivatalból fakadó *potestas ordinaria* alapján) illeti-e meg, jelenleg efelől aligha lehet kétség.³⁷ Ez esetben pedig, minthogy címzettjei rendes hatalma tekintetében *kedvezőtlen*, terhet implikáló normával állunk szemben, márcsak a jog általános elvei szerint is szoros értelmezés kötelező.³⁸

Esetünkben azonban ennél jóval figyelemre méltóbb, *teológiai* súlyú elv is megköveteli a szoros értelmezést. A rendes hivatali illetékesség ugyanis ez esetben olyan hivatalhoz kötődik, amelyiknél az integritás melletti vélelem végső soron *isteri jogi* alapon nyugszik. Ez esetben viszont a *CCEO* 835. kán. szerinti rezer-

---

³⁵ AAS 77 (1985) 771; magyar szövegéhez lásd: *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal.* (Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta Erdő Péter), Budapest ³1997, 1229.

³⁶ Ilyen értelemben pl. CHIAPPETTA, *Il matrimonio*, n. 851-852, 294-295.

³⁷ CASTAÑO, *Il sacramento*, 516-517; CHIAPPETTA, *Il matrimonio*, n. 1175, 405; vö. még: 17. jegyzetünk. (Kevésbé valószínűsíthető ellentétes állásponthoz: BERSINI, F., *Il nuovo diritto canonico matrimoniale. Commento giuridico-teologico-pastorale*, Torino 1983, 201.)

³⁸ Vö. „Odiosa sunt restringenda, favorabilia vero amplianda”; „Odia restringi et favores convenit ampliari”, *RJ* 15 in VI°.

vációt – amint mondtuk mindenekelőtt azért, mert a megyéspüspököt a Zsinat után immár hivatalánál fogva megillető generális felmentői hatalom (vö. CCEO 1538. kán.) szabad gyakorlásának korlátozását eredményezi – a CCEO 1500. kánonja alapján feltétlenül *szorosán* kell értelmeznünk.³⁹ Ez azt jelenti, hogy a 835. kán. kifejezéseinek sajátos jelentésén a szükséges *legkevesebbet* kell értenünk, ami még nem vezet a szöveg jelentésének megváltoztatásához.⁴⁰ A rezervációt tartalmazó norma (835. kán.) kötelező minimalista értelmezése révén pedig – a 852. kánonbeli világos utalás hiányában – az előbbi hatálya bizonyosan nem terjeszthető ki a gyökeres orvoslás esetére. Egyébként a legfőbb törvényhozónak a megyéspüspöki hatalom integritásának megerősítésére vonatkozó, konstnas megnyilatkozásai tükrében ugyanezen törvényhozó általános jogpolitikai irányelvével – vö. *mens legislatoris* – is szembekerülne egy olyan értelmezés, mely a 852. kánonbeli utalás hiánya ellenére kívánná a forma rezerváció következményeit a megyéspüspök gyökeres orvoslásbeli illetékességének kérdésére is kiterjeszteni.

Következtetés

Összefoglalásként elmondható, hogy a 852. kán. jelentése a kódexben kilátásba helyezett, a jogszabályok hatályának és tartalmának mevilágítását célzó magyarázati segédeszközök révén is egyértelműen megállapítható. Megjegyezhető, hogy a CCEO 1503., 1499., valamint 1500. kánonja külön-külön alkalmazva is elégségesen alátámasztaná ezt, *egybehangzó* eredményük azonban – kiegészítve az 1496. kán. jogkétségre vonatkozó általános szabállyal – csak fokozza a bizonyító erejük súlyát.

Következőképpen hiteles törvényt magyarázatra itt csak

---

³⁹ Mint köztudott, a szubszidiaritás elvének tiszteletbentartása – mondhatnánk a LG 27 és a CD 8a zsinati helyeiből fakadó teológiai determinációként (!) – a keleti kodifikációnak is vezérmotívuma volt (lásd: *Nuntia* 3 [1976] n. 3, 6.). Ebből pedig szükségszerűen az adódik, hogy a szentszéki rezervációknak egyértelműen kell kitűnniük. A Zsinat után kialakult – rezervatív jellegű – szisztémából ugyanis automatikusan következik a megyéspüspök teológiai alapokon nyugvó kormányzati illetékessége melletti vélelem minden olyan esetben, amikor a rezerváció tekintetében a legkisebb kétség is felmerül; vö. pl. CHIAPPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico*, Roma 1996, vol. I, n. 1955, 508.

⁴⁰ ERDŐ, *Egyházjog*, 76.

akkor lenne szükség, ha a törvényhozó szándéka mégis a tárgyalat megyéspüspöki illetékesség megvonása lett volna. Ezen hipotézis azonban – a kiindulási pontként ismertetett, ilyen értelmű mértékadó szerzői vélemények ellenére is – aligha valószínűsíthető. Azt ugyanis a Codex szövege illetve a törvény hatályára és magyarázatára vonatkozó általános szabályok nemcsak nem támasztják alá, hanem éppen cáfolni látszanak. Egy ilyen jellegű modifikáció (azaz a 852. kánonra vonatkozó leszűkítő értelmű *interpretatio per modum legis*) márcsak azért sem tűnne indokoltnak, mert a 852. kán. esetében – mint láthattuk – a 835. kánonbeli rezerváció egyedüli és kizárólagos indoka, maga a *sanatio* jogintézményének sajátos lényege miatt eleve nem teljesülhet.

Mint tudjuk, a kodifikáció alatt vita tárgya volt, hogy a keleti kánonjog sajátosan szakramentális-ekkleziális szemléletével egyeztethető-e házasságok szentségi jellegének állítása, ha – meghatározott rendkívüli okok miatt – az egyház nem képes biztosítani a papi-szakramentális közreműködést? Minthogy ez esetben – a kodifikációs bizottság kifejezett állásfoglalása szerint is – a hívők lelki java, valamint az életállapot szabad megválasztásához (és így a házasságkötéshez) való természetjog alapvetőbb mint a pusztán az egyházi hatóság által a házasság külső formájához előírt feltételek (akár a házasság *kánoni* akár annak *szentségi* formáját illető elemekről lenne is szó), az egyház szakramentális közreműködésének papi epiklézis révén történő megjelenítése – bár a keleti tradíció ápolandó és példamutató értéke! – a jelen rendszerben nem abszolút elengedhetetlen feltétel. Mivel a *ritus sacer* a gyökeres orvoslás jogintézményének lényegével nem egyeztethető – bár mint mondtuk vitatható lehetett (legalábbis az ortodox felfogáshoz közelítő szemszögből), hogy a figura egyáltalán alkalmazható-e hitelesen keleti jogrendben – miután egyszer a kánonjogi figura alkalmazása elfogadást nyert, a papi áldással való nyilvánvaló egyeztethetlensége miatt (minthogy tudniillik ezen esetben a szentszéki rezerváció sem eredményezheti azt), a formahiány gyökeres orvoslás esetén történő rezerváció teljességgel indokolatlannak tűnik.

A mondtak alapján tehát egyértelműen megállapítható, hogy a keleti megyéspüspök – természetesen a többi törvényi feltétel teljesülése esetén – a formahiány miatt érvénytelen házasságok gyökeres orvoslás módjára történő érvényesítése esetén is illetékes, továbbá – e ponton eltekintve a kánoni forma és papi áldás

A keleti megyéspüspök és a sanatio in radice

---

különböztetendőségének kérdéséről – akkor is illetékes, ha az érvénytelenség a papi áldás hiányából fakadna.

